

Конєва М. З.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЛІНГВІСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті проводиться аналіз поняття «лінгвістична компетентність вчителя іноземної мови». В умовах піднесення ролі викладання іноземних мов у закладах вищої освіти нагальним є питання сформулювати не лише конкурентоспроможного професіонала, але й передусім компетентного фахівця, що володіє щонайменше однією іноземною мовою.

Лінгвістична компетентність є тією рушійною силою іншомовної комунікації, яка має забезпечити опанування системою відомостей про мову, її рівнями, знаннями основних понять лінгвістики мовлення.

Компетентнісний підхід, який покладено в основу навчання мови, має можливість збагатити методику викладання розробленням структури й змісту різноманітних компетентностей, у тому числі лінгвістичної.

Увага дослідження зосереджується на виявленні тісного зв'язку й взаємодії лінгвістичної та міжкультурної компетентностей. Високий рівень опанування іноземною мовою вимагає від мовця як механічного заучування традиційних компонентів системи мов, так і знання, розуміння та дотримання правил етикету лінгвокультури носіїв мови й норм їхньої мовленнєвої поведінки.

Важливим завданням вищої школи є широке використання інноваційних технологій формування лінгвістичної компетентності майбутніх фахівців. Під час інноваційного навчання змінюється роль викладача іноземної мови. Він повинен виконувати передусім функції наставника, консультанта, фасилітатора, тьютора, тренера з метою повноцінного процесу взаємодії учасників навчання між собою, обміну інформацією, спільного розв'язання проблем, моделювання ситуацій, оцінювання дії один одного й власної поведінки.

Здатність і готовність студента здійснювати іншомовне спілкування і є лінгвістичною компетентністю, яка спирається на комплекс специфічних для іноземної мови граматичних, лексичних, орфографічних, мовленнєвих знань, умінь і навичок опанування мовними засобами комунікативної взаємодії.

Ключові слова: *іншомовна комунікація, вчитель іноземної мови, лінгвістика, міжкультурна комунікація, компетентнісний підхід.*

Постановка проблеми. Інтеграційний стратегічний курс розвитку нашої держави в економічний і культурно-освітній європейський простір неминує залишає свій позитивний на освітньому середовищі. Саме тому першочерговим завданням освітньої діяльності сьогодні є формування компетентних педагогічних кадрів, здатних не просто на передачу, засвоєння, примноження і використання знань і умінь, а й формувати гармонійну особистість учня.

Комунікації є основою процесу спілкування. Рада Європи відносить компетентності володіння усним і письмовим спілкування до ключових. Завдяки підготовленим фахівцям зі знанням іноземної мови й умінням комунікувати в іншомовному середовищі забезпечується розвиток співробітництва та інтеграція України у міжнародний освітній простір. З огляду на це, опанування іно-

земною мовою повинно стати основою модернізації освітньої системи.

Підвищення ролі викладання іноземних мов у закладах вищої освіти є нагальним питанням, тому перед сучасною вищою школою стоїть завдання сформулювати не лише конкурентоспроможного професіонала, а й передусім компетентного фахівця, що володіє щонайменше однією іноземною мовою.

Лінгвістична компетентність як один з видів професійної компетентності вчителя іноземної мови є тією рушійною силою іншомовної комунікації, яка має забезпечити опанування системою відомостей про мову, її рівнями, знаннями основних понять лінгвістики мовлення.

Аналіз останніх джерел і публікацій показав, що загальні питання формування професійної компетентності розглядається у працях

вчених та науковців І. Ісаєва, І. Зязюна, О. Ломакіна, В. Нестерова, І. Підласого, В. Сластьоніна, В. Ягупова та інші.

Теоретико-методологічні положення та принципи формування іншомовної комунікативної компетентності стали сферою наукових інтересів Н. Гальскової, Г. Китайгородської, Ж. Марфіної, Н. Микитенко, Л. Морської, Н. Муқан, В. Мусасевої, З. Никитенко, С. Ніколаєвої, В. Петрусинського, І. Шехтер та інших. Так, Н. Гальскова [1, с. 98] вивчає формування іншомовної компетентності майбутніх учителів відповідно до вимог сучасних освітніх стандартів. Специфіка формування мовної і мовленнєвої компетентності учнів представлена у дослідженнях С. Ніколаєвої [12, с. 14]. Аналіз теоретико-методичної бази формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів іноземної мови досліджує О. Ізмайлова [4, с. 110].

Мовна, мовленнєва і лінгвокраїнознавча компетенції як складові частини комунікативної компетенції вчителя іноземної мови розглядається у монографії Н. Widdowson [24, с. 130]. Лінгводидактичні вміння і культурні аспекти навчання іноземної мови розглядаються у статті Н. Москальової [11, с. 80]. Окремі аспекти формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів стали об'єктом дослідження З. Бакум, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіної, О. Караман, О. Копусь, Т. Котик, В. Пасинок, М. Пентилюк, К. Плиско, А. Радченко, Т. Симоненко.

Проте варто зазначити, що в дослідженнях не повною мірою розкрита лінгвістична компетентність майбутніх учителів іноземної мови як важлива складова їх іншомовної комунікації.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити теоретичний аналіз поняттєвого апарату дослідження, виявити схожі та відмінні риси лінгвістичної компетентності з іншими мовними компетенціями вчителя-мовника.

Виклад основного матеріалу. Іншомовна комунікація фахівця педагогічної сфери є стратегічним напрямом в межах педагогічного закладу вищої освіти. Як зазначено у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти, іншомовна освіта повинна реалізовуватися у вигляді цілісного та систематичного педагогічного процесу, спрямованого на професійну підготовку студентів [2, с. 14].

А отже, іншомовна комунікація у вищій школі має створювати умови для формування лінгвістичної компетентності особистості. Як зазначає Н. Микитенко, такий фахівець є «цілісною особистістю, в структурі якої засобами іноземної

мови сформований комплекс компетенцій, що забезпечує розвиток її здатності до позитивної активної взаємодії з представниками полікультурного світу» [10, с. 94].

Перед тим, як проводити аналіз лінгвістичної компетентності, зауважимо, що діяльність сучасних лінгводидактів реалізується через компетентнісний підхід. На думку О. Ковтун, контекстний підхід має виняткове значення й для професійного навчання, оскільки контексти життя і майбутньої професійної діяльності наповнюють навчання особистісним смислом, визначають ступінь включення у пізнавальний процес. У контекстному навчанні моделюються, відтворюються контекстний зміст певної діяльності, що забезпечує професійну компетентність людини, і зміст стосунків, у які вступають люди у виконанні цієї діяльності, тобто соціальний зміст. Тобто задаються предметно-професійний і лінгвістичні контексти реальної діяльності людини [7, с. 13].

Комунікативний підхід до навчання мов збагатив методику викладання розробленням структури і змісту різноманітних компетенцій (мовної, мовленнєвої, комунікативної, соціокультурної, лінгвістичної тощо), пов'язаних із виявленням рівнів, необхідних і достатніх для досягнення заданих комунікативних цілей; включив у сферу лінгводидактики дослідження лінгвістики тексту, прагматики мови, лінгвокраїнознавства, культурології, а також багато іншого, цінного з погляду автентичної комунікації.

Відмітимо, що лінгвістична компетентність не входила в тему окремого дослідження щодо її формування у майбутніх учителів англійської мови. У дослідженнях науковці [5; 8; 13; 18; 19; 21] визначають лінгвометодичну, лінгводидактичну компетентності, або тлумачать її як окремий компонент у структурі іншої компетентності.

Лінгвометодичну компетентність вчителя-словесника визначає Н. Остапенко і визначає як володіння студентами спеціально структурованим набором знань, умінь, навичок, досвідом оцінного ставлення до змісту, структури, форми навчання мови, принципів, методів і прийомів, засобів, а також специфічних особливостей кожного з мовознавчих розділів, уведених до чинної шкільної програми або програми ВНЗ [13, с. 29].

О. Копусь, досліджуючи фахову підготовку магістрів-філологів, розглядає лінгводидактичну компетентність «<...> як володіння магістрантом сукупністю знань, умінь, навичок і досвідом оцінного ставлення до суб'єкта, об'єкта, предмета, змісту та структури мовознавчих

і лінгводидактичних дисциплін, умінням реалізувати принципи, методи, прийоми, засоби та форми навчання, що являють собою інтегровану характеристику якості особистості майбутнього магістра-філолога» [8, с. 85].

Лінгвометодична (лінгводидактична) компетентність розглядається у дослідженнях І. Хижняк, яка визначає її як здатність майбутнього вчителя на високому науковому й методичному рівнях з урахуванням психологічної та вікової специфіки якісно організувати процес становлення в школярів мовної та мовленнєвої компетентностей, застосовуючи різноманітні форми організації навчально-виховного процесу [19, с. 169].

У статті О. Ішутіної [5, с. 184] лінгвометодична компетентність майбутнього вчителя-філолога розглядається як ґрунтовні знання про мову та сформовану національну ціннісно-моральну позицію; уміння методично грамотно організувати освітній процес і позакласну роботу з використанням традиційних та інноваційних підходів; уміння доцільно й правильно послуговуватися інформаційно-комунікаційними технологіями в мовній освіті; готовність і прагнення професійного самовдосконалення в галузі лінгвометодики та особистісного зростання як педагога.

Доречним є тлумачення І. Зимньої [3, с. 102], яка під лінгвістичною, або мовною, компетенцією розуміє володіння мовою як засобом спілкування, тобто вміння правильно в графіко-орфографічному, лексичному, граматичному і стилістичному відношенні виражати свої думки. Л. Шмелькова, визначаючи лінгвістичну компетенцію як складову комунікативної, вказує, що лінгвістична компетенція – це здатність розуміти речення за допомогою мовних знань [18, с. 56]. Проте зведення процесу формування у студентів лінгвістичної компетенції лише до накопичення знань про граматичну, синтаксичну будову речень, знань лексичних одиниць, а також формування умінь побудови й розуміння речень іноземною мовою призводить до пізнання мови як системи, а не засобу комунікації [6, с. 13]. Н. Хомський розглядає лінгвістичну компетенцію як рівень володіння мовними нормами й рівень мовленнєвих умінь [21, с. 54].

О. Семенов тракує лінгвістичну компетентність як комплекс «лінгвістичних знань про мову як суспільне явище й систему, що постійно розвивається; зв'язок мови з мисленням, культурою і суспільним розвитком народу; комплекс умінь оперувати лінгвістичними знаннями у професійно-педагогічній і науково-дослідній діяльності,

здатність до мовної рефлексії» [15, с. 33]. Т. Симоненко визначає поняття «лінгвістична професійна компетенція», розуміючи під ним «сукупність знань про структуру мовної системи, а також уміння оперувати цими знаннями у процесі професійної діяльності: аналізувати, зіставляти, групувати факти мови, використовувати методи відповідного лінгвістичного опису» [16, с. 112].

Досить глибокий аналіз компонентів лінгвістичної компетентності здійснила дослідниця Л. Рускуліс. Авторка субкомпетентностями лінгвістичної компетентності виокремлює:

- фонетичний;
- лексикологічний;
- граматичний;
- правописний;
- стилістичний.

М. Бірам акцентує увагу на тісному зв'язку і взаємодії лінгвістичної та міжкультурної компетентностей [20, с. 7]. Повноцінне спілкування з носіями мови неможливе за відсутності високого рівня сформованості міжкультурної компетентності комунікантів. Потреба її розвивати у студентів впливає з тісних зв'язків між мовою і культурою. Щоб на високому рівні володіти іноземною мовою, недостатньо механічного заучування традиційних компонентів системи мов [23, с. 1]. Мовець повинен знати, розуміти й дотримуватися правил етикету лінгвокультури носіїв мови й норм їхньої мовленнєвої поведінки.

У дослідженнях Р. Агадуллін, Л. Галуз, А. Суценко, А. Токарева міжкультурну компетентність визначають як:

- 1) здатність інтегруватися в іншу культуру, зберігаючи при цьому взаємозв'язок з рідною мовою й культурою;
- 2) спроможність цілісного розуміння і використання принципів міжкультурної комунікації, єдиного бачення ролі культурних відмінностей у процесах міжкультурних взаємодій;
- 3) здатність адаптації до змін в іншому культурному середовищі;
- 4) здатність до продуктивної особистісної та професійної взаємодії в багатомовному багатонаціональному середовищі [17, с. 1].

Відтак компонентами міжкультурної компетентності є знання, уміння, навички й ставлення. Знання як компонент окреслюються не лише знаннями про певну культуру, а й включають знання про ідентичності, соціальні процеси, тобто функціонування соціальних груп як своєї країни, так і країни, мова якої вивчається. Навички, що є складовими міжкультурної компетентності,

включають навички порівняння і співвідношення, інтерпретації подій чи документів, які представляють іншу культуру, здатність здобувати й оперувати новими знаннями про культуру країни, мова якої вивчається, і культурні практики [20, с. 5–7]. Ставлення як компонент міжкультурної компетентності включає цікавість, відкритість, бажання пізнавати як інші культури, так і культуру власного народу [20, с. 5]. Сюди відносяться цінності особи, що формуються, а також інші вагомі компоненти міжкультурної компетенції такі, як емпатія, гнучкість, кроскультурна обізнаність, уміння долати стрес, високий рівень володіння іноземною мовою, ситуативні фактори [22, с. 15].

Одним із завдань вищої школи є не лише кардинальне оновлення змісту навчання іноземної мови, а й широке використання інноваційних технологій формування лінгвістичної компетентності майбутніх фахівців, зокрема:

- методу проєктів;
- технології розвитку критичного мислення через читання;
- методу дебатів;
- ігрових технологій (мовні, рольові, ділові ігри, ігри-драматизації);
- проблемних дискусій;
- технології інтерактивного навчання (у парах, малих групах);
- сценарно-контекстної технології;
- кейс-методу;
- технології модульного навчання.

Важливо, щоб при цьому кардинально змінилися роль і місце педагога в освітньому процесі: від транслятора знань і способів діяльності до проєктувальника індивідуальної траєкторії інтелектуального, професійного й особистісного розвитку студента. При інноваційному навчанні викладачі іноземної мови повинні виконувати передусім функції наставника, консультанта, фасилітатора, тьютора, тренера. У цьому випадку всі учасники освітнього процесу взаємодіють між собою, обмінюються інформацією, спільно розв'язують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії колег і свою власну поведінку, занурюються в реальну

атмосферу ділового співробітництва з розв'язання актуальних проблем на професійну тематику.

Використання компетентнісного підходу при вивченні іноземної мови висуває на перше місце не інформованість студента, а уміння ефективно розв'язувати проблеми. Тому інноваційні технології формування лінгвістичної компетентності повинні орієнтуватися на практику, і в результаті сформувати здатність студента до практичних дій, розв'язання професійних завдань, у тому числі з використанням знань іноземної мови.

Висновки і пропозиції. Лінгвістичну компетентність необхідно розглядати як здатність і готовність студента здійснювати іншомовне спілкування у межах визначених навчальною програмою вимог, які своєю чергою спираються на комплекс специфічних для іноземної мови знань, умінь і навичок – граматичних, лексичних, орфографічних, мовленнєвих, розпізнавання мови на слух, а також володіти різноманітними мовними засобами комунікативної взаємодії.

Сутність процесу формування лінгвістичної компетентності студентів можна аргументовано розглядати як їхню підготовку до спілкування в різних умовах професійної діяльності. Такий підхід передбачає комплексне використання оновленого змісту та сукупності інноваційних методів і технологій навчання іноземної мови, а також організацію цілісного освітнього процесу, побудованого на основі компетентнісного і комунікативного підходів.

Учитель іноземної мови, який сам бездоганно володіє лінгвістичним матеріалом та досконало послуговується мовними нормами, може стати взірцем для учнів та оточення; його правильне й бездоганне мовлення повинно стати прикладом для наслідування. Формування мовної особистості майбутнього вчителя, що здійснюється засобами лінгвістичних дисциплін, необхідно розглядати в єдності мовної та мовленнєвої компетенції, що своєю чергою підпорядковується поняттю комунікативної професійно орієнтованої компетенції як «системи знань, умінь і навичок, потрібних для ефективного спілкування» [14, с. 15].

Список літератури:

1. Гальскова Н. Д., Никитенко З. Н. Теория и практика обучения иностранным языкам. Начальная школа : методическое пособие. Москва : Айрис-пресс, 2004. 240 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов. Москва : Логос, 1999. 384 с.
4. Измайлова О. А. Теоретичні основи методики навчання іншомовного спілкування, спрямованої на формування дискурсивної компетенції студентів мовних спеціальностей. С. 107–111. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3278/1/Izmaylova.pdf> (дата звернення: 31.03.2020).

5. Ішутіна О. Є. Технологія формування лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя української мови. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2017. Вип. 5 (2). С. 182–193. *Наукова періодика України* : вебсайт. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/prptma_2017_5\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/prptma_2017_5(2)_21) (дата звернення: 31.03.2020).
6. Канюк О. Л. Формування вмінь іншомовного ділового спілкування майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Ужгород. нац. ун-т. Ужгород, 2009. 225 с.
7. Ковтун О. В. Теоретико-методологічні засади формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі : автореф. дис ... д-ра пед. наук : 13.00.02 ; 13.00.04. Одеса, 2013. 44 с.
8. Копусь О. А. Теоретико-методичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів: дис...д-ра пед. наук: 13.00.02 ; ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Одеса, 2013. 472 с.
9. Корнева З. М. Компонентний склад іншомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетентності студентів ВТНЗ. *Молодь і ринок*. 2014. № 6. С. 36–41.
10. Микитенко Н. О. Технологія формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 411 с.
11. Москалёва Н.С. Технология профессионально-направленного обучения в подготовке учителя иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 2007. № 7. С. 78–82.
12. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 1. С. 11–17.
13. Остапенко Н. М. Теорія і практика формування лінгвометодичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ. Черкаси : Чабаненко Ю., 2008. 330 с.
14. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2006. 292 с.
15. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури. Суми : Мрія-1, 2005. 404 с.
16. Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів. Черкаси : БРАМА, 2006. 328 с.
17. Токарева А. В. До проблеми формування міжкультурної компетенції студентів українських ВНЗ. *Наукова періодика України* : вебсайт. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_10/files/p1010_74.pdf (дата звернення: 30.03.2020).
18. Шмелькова Л. Технологизация образовательного процесса : учебно-методическое пособие. Курган : ИПКПРО, 2002. 144 с.
19. Хижняк І.А. Складники інформаційно-комунікаційного конструкта лінгводидактичної компетентності майбутнього вчителя. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2012. № 11. Ч. 2. С. 166–172.
20. Byram M. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon : Multilingual Matters Ltd., 1997. 124 p.
21. Chomsky N. *Knowledge of Language. Its Nature, Origin, and Use*. Westport : Praeger Publishers, 1986. 314 p.
22. Deardorff D. K. Internationalization: In Search of Intercultural Competence. *International Educator*. 2004. Spring. P. 13–15.
23. Vegas Puente J. C. Different Views on Sociocultural Competence. URL: <http://www.wilstapley.com/LCS/articles/jp.htm> (дата звернення: 30.03.2020).
24. Widdowson H. Y. “Knowledge of Language and Ability for Use”. *Applied Linguistics* № 10/2. 1989. P. 128–137.

Koneva M. Z. LINGUISTIC COMPETENCE AS AN IMPORTANT COMPONENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION FOR FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

The article analyzes the concept of “linguistic competence of a foreign language teacher”. In the context of increasing the role of foreign language teaching in higher education institutions, it is crucial to form not only a competitive professional, but also, above all, a competent specialist who speaks at least one foreign language.

Linguistic competence is the driving force of foreign language communication, which should ensure mastery of the system of information about language, its levels, knowledge of basic concepts of linguistics of speech.

The competence approach that underlies language learning has the potential to enrich teaching methods by developing the structure and content of a variety of competences, including linguistic ones.

The focus of the study is on the identified close links and interplay of linguistic and intercultural competences. A high level of mastering a foreign language requires from the speaker both the mechanical learning of the traditional components of the language system and the knowledge, understanding and adherence to the rules of the etiquette of native speakers' linguistic culture and the norms of their speech behavior.

An important task of higher education is to make extensive use of innovative technologies for the formation of linguistic competence of future specialists. The role of a foreign language teacher changes during innovative learning. It should primarily serve as a mentor, consultant, facilitator, tutor, trainer with a view to a full process of interaction between participants of learning among themselves, exchange of information, joint writing of problems, simulation of situations, evaluation.

The ability and willingness of a student to communicate in a foreign language is a linguistic competence that relies on a set of foreign-language grammatical, lexical, spelling, language, language and communication skills.

Key words: *foreign language communication, foreign language teacher, linguistics, intercultural communication, competence approach.*